

OPATSKÁ KNIHOVNA RAJHRADSKÉHO BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA

Jindra Pavelková

„Úctyhodný poklad vědy a moudrosti, po němž lidé touží z přirozeného popudu, překonává nekonečně všechna bohatství světa. Vedle tohoto pokladu ztrácí cenu drahokamy, stříbro je jen lejno a čisté zlato sotva pískem. Před jeho leskem se zatmívá světlo slunce i měsíce a jeho zázračná sladkost je taková, že proti ní med i manna chutnají hořce.

Ó ceno moudrosti, která neubýváš časem, vždy svěží sílo, jež zaháníš všechny starosti a špatné nálady! Nebeský dare božské dobroty, věnovaný otcem světla, který zdviháš lidského ducha až k nebesům! Tys nebeský pokrm ducha: ti, kdož tě požívají, nežijí. Svým souzvukem okouzluješ duše tápající, a kdo ti naslouchá, nebývá zklamán. Ty jsi řád a pravidlo mravů a ten, kdo tě následuje, nehřeší. Tebou vládnou knížata a králové s tvou pomocí dávají dobré zákony. Ti, kdož díky tobě se zřikají krutosti a uzdravují ducha i řeč, stávají se otcí vlasti a společníky knížat, dosahují všech poct, a ti, kdož to nemají, obracejí zbraně proti lidu a davu a jako zatracení synové krmí vepře...“¹

Těmito slovy zahájil svůj spis *Philobiblion sive de Amore librorum* durnhamský biskup a vychovatel anglického krále Eduarda II. Richard de Bury (1287–1345). A výtahem z prvních dvou kapitol této knihy uvedl svůj katalog prelaturní knihovny rajhradský probošt Otmar Conrad. Paralelou k úvodním slovům Richarda de Bury je pak vlastní Conradova předmluva, která je ovšem zařazena až před druhou částí katalogu. Toto členění mimo jiné i napomáhá předstávkám, že knihovna, kterou Otmar Conrad v prostorách rajhradské prelatury vybudoval, a kterou v předmluvě důsledně nazývá svou, je zachycena až ve druhé části katalogu. Pak se ovšem naskytá domněnka, že první část zachycuje knihovnu starší, vzniklou nejspíše, vzhledem k velkému zastoupení historických děl, již za Otmarova předchůdce Bonaventury Pitra. Navíc se dá předpokládat, že po dokončení přestavby prelatury dle plánů architekta Giovanni Snatiniho Aichla vznikla v nových budovách knihovna pro potřeby prelátů, kteří tyto prostory obývali.

¹ Bury, R. de: *Philobiblion. Traktát nejkrásnější o lásce ke knihám*. Praha, 1948, nečíslováno.

O existenci této knihovny máme ovšem dochovány pouze dva doklady v podobě dvou jejích katalogů. První z nich, uložený ve sbírce rajhradských rukopisů pod signaturou R 636,² je datován rokem 1786 a jedná se o výše zmíněný katalog rajhradského probošta Otmaru Conrada.

Otmar Conrád³ se narodil 24. října 1729 v Ivančicích, roku 1738 odešel na studia k pavlánům do Moravského Krumlova. Gymnázium absolvoval zčásti ve Znojmě a v Brně roku 1746 a v témže roce se stal novicem v rajhradském klášteře. Roku 1758 dokončil studia teologie.⁴ Rajhradským knihovníkem byl zřejmě od roku 1756, tedy od roku, kdy se proboštem kláštera stal Bonaventura Pitr. Conrád hojně rozšířil knihovnu nákupy v zahraničí a roku 1762 k ní pořídil oborový katalog.⁵ O dva roky později se Otmar Conrád stal nástupcem Pitra na místě probošta, ovšem i z této pozice o knihovnu pečoval a rozhojnil ji především nákupy knih z knihoven rušených za vlády Josefa II. Za Conrádova působení také především rukopisy a prvotisky získaly nové barokní pergamenové vazby. Otmar Conrád zemřel 12. června 1812.⁶

Jak již bylo naznačeno, nevíme přesně, zda Otmar Conrád knihovnu umístěnou v prelatuře sám založil, či navázal na knihovní fond, který zde již existoval. O počátcích knihovny se můžeme pouze dohadovat. V každém případě v roce 1786, kdy sepsal zmíněný katalog, byla prelaturní knihovna umístěna v 9 regálech označených písmeny A–I a členěna byla podle oborů. Toto nové oborové členění patrně zavedl za doby svého působení na postu knihovníka právě Otmar Conrad. Takto byl členěn i katalog konventní rajhradské knihovny z roku 1762,⁷ přestože starší katalogy vznikající od roku 1703⁸ (v tomto roce byl starobrněnským augustiniánem Augustinem Kneutgenem sepsán první katalog rajhradské knihovny) členily fond do 10 oborů označených písmeny A–K. V případě prelaturní knihovny se ovšem, jak dále zjistíme, nejednalo o typické oborové členění.

² Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (ve správě Muzea Brněnska, Památníku písemnictví na Moravě), sig. R 636.

³ Pavelková, J.: *Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad*. Muzeum Brněnska, Sborník 2008. Předklášteří 2008, s. 134–142.

⁴ Kinter, M.: *Vitae monachorum qui ab anno 1613 in monasterio O.S.B. Raihradiensi in Moravia professi in domino obierunt*. Brno 1908, s. 76.

⁵ Dokoupil, V. – Král, A. B.: *Knihovna benediktinů v Rajhradě*. Rajhrad, 1968, s. 12.

⁶ Kinter, M.: *Vitae monachorum*, s. 78.

⁷ Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (ve správě Muzea Brněnska, Památníku písemnictví na Moravě), sig. R 42.

⁸ Tamtéž, sig. R 39.

Prelaturní knihovna byla totiž dle katalogu členěna následovně:

- A - Bible, biblické konkordance, komentáře k Písmu svatému, interpretace, akta koncilů a další koncilní literatura ke koncilům sv. otců, řeckým i latinským.
- B - Knihy pomlouvačné pro církev a náboženství sporné.
- C - Teologie morální, scholastická, polemická a dogmatická.
- D - Právo.
- E - Filozofie a z ní se vylučující vědy a umění přírodní.
- F - Knihy oslavné a pozdvihující.
- G - Historie jak církevní tak světská.
- H - Asketika a knihy duchovní.
- I - Literatura a spisy humanistické.

Nejdělsí seznam se váže k písmenu A, nejrůznějších vydání Bible, konkordancí či komentářů Písma svatého a dalších knih z této skupiny je zde uvedeno na 8 hustě popsaných listech. Mezi nimi se vedle Bible řecké a hebrejské nalézají též midráše a velké množství spisů patristických. Velmi hojně je zastoupen sv. Augustín, sv. Bernard, Klement Alexandrijský, sv. Ambrož a další. Zhruba stejné množství titulů je zastoupeno pod písmenem G. Mezi díly z oblasti církevních i světských dějin nalezneme např. spisy Gelasia Dobnera, Josefa Vratislava Monseho, Merianovu Topografii a také tři tituly švýcarského benediktina Magnoalda Ziegelbauera, který pro neshody opustil domovský klášter a několik posledních desetiletí svého života strávil na území české řádové provincie, a to především v Rajhradě a Břevnově. (Z jeho děl se v katalogu nacházejí *Epitome Historica Regii, Liberi, Exempti in Regno Bohemiae antiquissimi, celeberrimi, ac amplissimi Monasterii Brevnoviensi vulgo S. Margarethae, Historia rei literariae ordinis S. Benedicti in IV. partes, Centifolium Camaldulense, sive nobilia scriptorum Camaldulensium.*)

Hojně byli v knihovně zastoupeni též antičtí autoři, předně Homér, Cicero či Platon. Mezi spisy tzv. kontroverzními, nacházejícími se pod písmenem B, je možno objevit dvě díla Martina Lutera. U přírodních věd se pak setkáme např. se jménem Gottfrieda Wilhelma Leibnitze.

Katalog uvádí v rámci každého oboru díla abecedně řazená dle autorů. Na konci každého oboru jsou pak dodatky opět abecedně seřazené, což nasvědčuje tomu, že se katalog, a tudíž i knihovna dále doplňovaly. Vedle jména autora a zkráceného názvu (mnohdy omezeného jen na první slovo či slova) zde nalezneme též místo a rok vydání, formát, případně počet svazků. Signatury katalog neuvádí, dá se ovšem předpokládat, že knihy byly řazené na regálech

označených písmenem oboru a v rámci každého oboru pak byly řazeny dle formátů, tak jak je to obvyklé u rajhradské konventní knihovny. Na konci katalogu je zařazen abecední autorský rejstřík. Většina knih uvedených v katalogu byla vydána v 18. století, pouze asi jedna pětina pochází ze století 17. a jen v případě Luterových děl před sebou máme tituly vydané ve století 16. (roky 1551 a 1555).

Druhá část katalogu pak s první patrně úplně nesouvisí. Je uvedena výše avizovanou obsáhlou předmlouvou, ve které se čtenář dozvídá o „pohnutých“ událostech po nástupu Josefa II. Otmar Conrad zde poměrně podrobně popisuje jednotlivé josefínské reformy, tedy úpravu hranic diecézí, přetvoření farní sítě dle potřeb tehdejšího osídlení a především rušení klášterů a vydání tolerančního patentu. V souvislosti s tolerančním patentem zmiňuje Otmar Conrad i příchod maďarských kalvínských farářů.

Jednou z prvních událostí, kterou Otmar Conrad v této předmlouvě uvádí, je pak zrušení cenzury a vydávání veškerých knih bez předchozího schválení. Do souvislosti se zrušením cenzury klade Conrad také zřízení knihovny v prelatuře, ve které se měly shromažďovat právě „závadné“ knihy. Tímto opatřením mělo být zabráněno jejich volnému studiu.

Velká část předmluvy je samozřejmě věnována kapitole rušení klášterů. Conrad zde poměrně podrobně popisuje, jak on sám zachraňoval a získával knihy z rušených klášterních knihoven. Zmiňuje zde třídění knih a odvoz těch nejcennějších do vídeňské císařské knihovny. Conrad též zmiňuje skutečnost, že pro lepší orientaci pořídil nejen seznam knih a autorů své (tedy prelaturní), ale také konventní knihovny, aby věděl, které knihy v Rajhradě nemají. Ostatně ve stejné době sepsal tehdejší knihovník Alexius Habrich seznam klášterních rukopisů patrně ze stejných důvodů.⁹

Conrad zmiňuje také rozprodávání knih po 40 krejcarech za cent a rovněž odvoz některých knih do císařského archivu ve Vídni či nakládání s archivním materiálem rušených klášterů.

Vlastní soupis, který za předmlouvou následuje, dělí v něm uvedené knihy opět dle oborů, a to do 7 skupin – Bible; komentáře k Bibliím; spisy koncilní a patristické; díla o náboženství; o církvi; historická, genealogická a chronologická (těch je opět největší množství); cestopisná a filozofická. Zápisy jsou ještě stručnější než v případě první části katalogu, uvedeno je pouze příjmení autora, začátek názvu, zkrácená podoba místa vydání a rok vydání. Díla nejsou

⁹ Více o těchto soupisech viz Pavelková, J.: *Nejstarší soupisy rukopisů knihovny Benediktinského opatství Rajhrad z pera A. Habricha a jejich srovnání s dnešním stavem*. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2007. Olomouc, 2008, s. 161–171.

v rámci jednotlivých oborů řazena abecedně. Uvedené tituly se neshodují s díly vypsány v první části katalogu.

Je možno předpokládat, že první část přináší katalog starší části prelaturní knihovny, v mladší pak naležeme Conradem v předmluvě uvedené tituly „závadné“. V obou případech byla ovšem převážná většina knih vydána před rokem 1780 a tedy před zrušením cenzury.

Podruhé se o prelaturní knihovně dovídáme rovněž ze soupisu, ovšem tentokrát se jedná o soupis z 19. století. Kolem roku 1855 jej pořídil rajhradský benediktin Antonín Rücker, který byl na postě knihovníka od roku 1832.

Antonín Ludvík Rücker pocházel z Krásného lesa (narodil se 30. září 1794, zemřel 25. listopadu 1859), roku 1811 odešel na humanistická studia do Olomouce a o dva roky později vstoupil do piaristického řádu a přijal řádové jméno Glycerius. Roku 1815 odešel do piaristického řádového domu v Mikulově. Ovšem již o dva roky později vstoupil Ludvík Rücker do rajhradského benediktinského kláštera a přijal jméno Antonín.¹⁰ Rücker byl pomocným knihovníkem již od roku 1828 a pomáhal tak tehdejšímu Viktoru Šlosarovi při práci na katalozích klášterní knihovny.¹¹ Knihovníkem byl Rücker pouze do roku 1835. Následujících osm let pak působil mimo klášter, do kterého se vrátil v roce 1843 a rozhodnutím klášterní kapituly ze dne 28. září téhož roku se opět ujal správy knihovny. Mimo to byl pedagogicky činný a z jeho pera pocházejí spisy zabývající se hermeneutikou či dogmatikou.¹²

Rovněž katalog z roku 1855 je možno rozdělit na dvě části. První část není již v dnešní době pro vyhledávání použitelná, neboť většina knih byla v letech 1864–1866 vtělena do konventní knihovny, jak je to alespoň uvedeno na přídeštní katalogu rukou posledního řádového rajhradského knihovníka Maura Kintra.¹³ Tato část katalogu uvádí inventární čísla, autory, názvy, počet stran, svazků, místo a rok vydání, formát a signaturu knih. Inventární číslo je shodné s číslem uvedeným v lístkovém katalogu knihovny a stejně tak i v knihovních repertáři, které pro knihovnu zavedl Viktor Šlosar. Vzhledem k tomu, že inventární čísla

¹⁰ Kinter, M.: *Vitae monachorum*, s. 114–115.

¹¹ Dokoupil, V.: *Dějiny moravských*, s. 66.

¹² Kinter, M.: *Vitae monachorum*, s. 115–117.

¹³ Je zde uvedeno: *Rukopis dále nepoužíván, neboť většina knih byla v průběhu let 1864–1866 vtělena do konventní knihovny a bude patrně ještě zpřístupněna v abecedním repertáři. Záznam je z 6. března roku 1866.* (Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (ve správě Muzea Brněnska, Památníku písemnictví na Moravě), sig. R 633.)

knih z prelaturní knihovny nejsou v jedné číselné řadě, a tudíž knihám nebyla přidělena až po zrušení knihovny a jejím začlenění do knihovny konventní, můžeme soudit, že knihám byla v Rajhradě přidělována přírůstková čísla z jedné řady bez ohledu na to, o kterou knihovnu se jednalo. A takto byly knihy zapsány též do repertářů, kde tedy vedle knih z konventní knihovny nalezneme již od počátku též knihy ze soukromé, v té době již opatské, knihovny.

Oproti staršímu katalogu je tento mladší katalog podstatně podrobnější, katalogové záznamy jsou obsáhlejší především tím, že uvádějí celý název díla a také signaturu. Signatury jsou ovšem v dnešní době ze zcela pochopitelných důvodů již nepoužitelné. Knihy jsou v katalogu uvedeny abecedně dle jména autora, oborové zařazení zde již není uváděno.

Co se skladby knih týká, musíme konstatovat, že se prelaturní knihovna mezi rokem 1786 a rokem 1855 zcela proměnila. V mladším katalogu je zaznamenána převážná většina knih vydaných v 19. století, jen asi jedna pětina knih byla vydána v době před sepsáním prvního katalogu. A z této části se jen výjimečně některý titul objevuje v obou katalozích. Výjimku tvoří dílo Magnoalda Ziegelbauera, i v novém katalogu nalezneme jeho práce o dějinách břevnovského kláštera a o literárně činných autorech z benediktinského řádu, třetí práce uvedená ve starším katalogu však již chybí.

Pakliže v katalogu nalezneme díla vydaná před rokem 1800, jedná se většinou o knihy tištěné v 18. století. Výjimku tvoří prvotisk z roku 1484 vydaný v Lipsku. Jedná se o spis Albíka z Uničova *Regimen hominis sive Vetularius*, který se ovšem již dnes v rajhradském fondu nenachází. Dílo stejného vydání je součástí knihovny augustiniánů na Starém Brně, není ovšem možné zjistit, zda se jedná o týž exemplář.¹⁴

Na tomto místě bychom si však měli položit otázku, co se stalo s knihami, které měl ve svém katalogu uvedeny Otmar Conrad. Některé z nich jsme schopní ještě dnes dohledat ve fondu rajhradské konventní knihovny. Dá se předpokládat, že tato starší prelaturní knihovna byla do knihovny konventní vřazena již někdy po roce 1806, kdy byla dokončena oprava knihovního sálu, do kterého byly pořízeny nové, do dnešní doby zachované, regály. Vzhledem k tomu, jak Otmaru Conradovi záleželo na tom, aby tzv. „závadné“ knihy nebyly volně přístupné, došlo k tomuto přeřazení knih patrně až po jeho smrti v roce 1812. Navíc kolem roku 1817 začíná vznikat listkový katalog a repertáře a celá knihovna byla při stěhování do opraveného sálu a přilehlých depozitářů nově uspořádána. O tom,

¹⁴ Knihovna Augustiniánského kláštera na Starém Brně (sbírka prvotisků ve správě Moravské zemské knihovny v Brně), sg. AP 170, přív. 1.

že Conradova prelaturní knihovna byla vtělena do knihovny konventní, vypovídají též provenienční záznamy přímo z knih, ve kterých je Conradovou rukou napsáno, že kniha byla uložena v prelaturní knihovně rajhradského kláštera. Do uvolněné prelaturní knihovny pak byly ukládány nově získané tituly, které sloužily potřebám rajhradských opatů.

Co se týká druhé části katalogu, ta je použitelná i v dnešní době, neboť obsahuje abecedně uspořádaný rozpis článků z časopisů, případně některých sborníků (Časopis českého museum, Květy české, Vlastimil, Časopis pro katolické duchovenstvo, Listy poučivé a zábavné aj.). Vedle autorů článků uvádí i šifry.¹⁵

Otmar Conrad „zakládal“ prelaturní knihovnu v pohnuté době, která pro mnohé musela znamenat ničení starých řádů světa. Pro Conrada samotného byla charakterizována především ničením knižní kultury, kterému se on sám snažil zabránit alespoň tím, že se pokoušel velkou část knihovních fondů získat pro svůj mateřský klášter.

Jistě tedy není od věci zakončit toto naše setkání nad katalogy prelaturní knihovny a především nad katalogem Conradovým opět citátem z pera Richarda de Bury ze závěru jeho spisu *Philobiblion*:

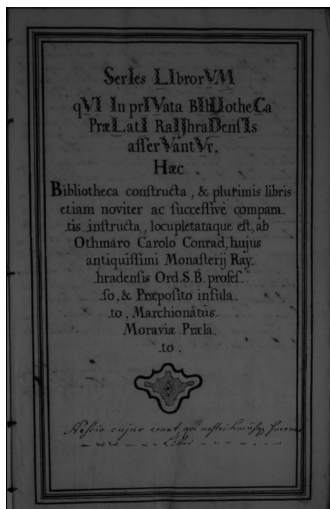
„Jako jsou radosti a zábavy lidí nestejně podle řádu nebeských těles, pod jejichž vlivem se jedni zabývají stavitelstvím, druzí rolnictvím, jiní honbou, plavectvím nebo válečným řemeslem, tak my vlivem Merkura máme zalíbení v knize, jemuž se podle příkazu zdravého rozumu (který neřídí hvězdy) oddáváme ke cti nejvyšší bytosti a náš duch nalézá v této zábavě klid a sílu a uctíváme Boha ještě oddaněji.

Nemají se tedy závistiví odvažovat soudit jako slepci o barvách, tak netopýři nemohou rozhodovat o světle, a nemají vytahovat u očí druhých třísky, když ve vlastních mají celá břevna... Kdybychom raději honili zvěř nebo hráli kostky a dvořili se paním, pak by nám snad milostivě věnovali svou přízeň.“¹⁶

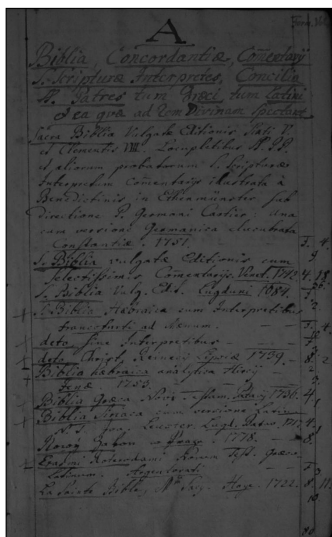
¹⁵ Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad (ve správě Muzea Brněnska, Památníku písemnictví na Moravě), sg. R 633.

¹⁶ Bury, R. de: *Philobiblion*, nečíslováno.

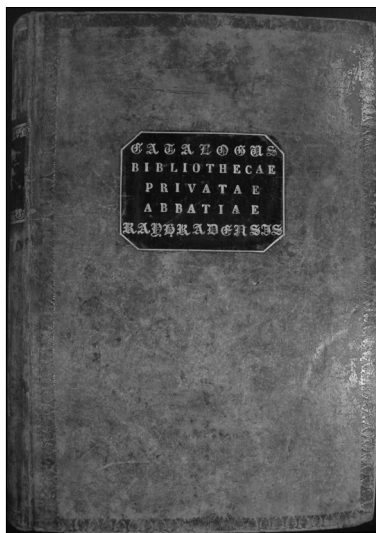
Obrazová příloha:

Titulní list katalogu prelaturní knihovny od Otmara Conrada z roku 1786

Vnitřní list katalogu prelaturní knihovny od Otmara Conrada z roku 1786

Desky katalogu prelaturní knihovny z roku 1855 od Antonína Rückera

OPERA INSCRIPTIO	Edičny		Dopisová část k. n. n.
	roky	str.	
1851. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1851.</i>	1851	100	1. A. 1. 1. 1.
1852. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1852.</i>	1852	100	1. A. 1. 1. 1.
1853. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1853.</i>	1853	100	1. A. 1. 1. 1.
1854. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1854.</i>	1854	100	1. A. 1. 1. 1.
1855. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1855.</i>	1855	100	1. A. 1. 1. 1.
1856. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1856.</i>	1856	100	1. A. 1. 1. 1.
1857. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1857.</i>	1857	100	1. A. 1. 1. 1.
1858. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1858.</i>	1858	100	1. A. 1. 1. 1.
1859. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1859.</i>	1859	100	1. A. 1. 1. 1.
1860. <i>Book of the Holy Spirit, with the explanation of the same, by the Rev. Father, Superior of the Monastery of Rajhrad, 1860.</i>	1860	100	1. A. 1. 1. 1.

Vnitřní list katalogu prelaturní knihovny z roku 1855 od Antonína Rückera